

extra ipsum exsistere, impossibile omnino sit. Idem vero dici non potest de modis, qui possunt adesse vel abesse, salva subiecti essentia, quoties et quomodocumque Deo visum fuerit. Ac proinde modi sunt mutabiles, neque eorum in subiecto aliquo absentia contradictionem involvit, prout etiam representantur in intellectu divino, atque ideo non sunt necessarii, nec proinde aeterni.

CAPVT III.

De generalibus entis affectionibus.

ARTICVLVS I.

*De unitate, ubi etiam de quantitate
et qualitate.*

I.

Essentiae rerum sunt prorsus immutabiles, ideoque, salvo ente, nihil essentialium tolli, nihil quidquam aliud in eorum locum substitui potest. Porro *inseparabilitas eorum, per quae ens determinatur, seu ut tale constituitur, appellatur unitas entis.* Ista autem unitas non modo in essentia communi spectatur, quando nimirum de ente universalis sermo est; verum etiam in essentia singulari, quum de ente singulari agitur. Ob hanc unitatem ens omne consideratur tamquam individuum, et

PARS I. METAPH. CAP. III.

51

entia singulare dicta fuerunt individua. Quoniam autem attributa, quae ad ipsam entis essentiam pertinent, separari nequeunt, salvo ente, id est, nisi mutetur genus, aut species, aut individualitas; ideo vi utilitatis ens omne ita est aliquid, ut nihil aliud esse possit. Hinc ens omne tum universale, tum singulare, est unum. Ideoque triplex distinguitur unitas, *generica scilicet, specifica et numerica*, cuius quidem distinctionis hic sensus est. Genus hoc, vel haec species tale ens universale est ita, ut impossibile sit aliud ens universale, quod cum illo genere vel illa specie idem sit. Item tale individuum ita est singulare, ut impossibile sit, hoc ipsum individuum aliud esse numero singulare.

II. Quod unitatem iam appellavimus, id aliquando vocatur *identitas*, et eodem modo dividitur. Verum de identitate iam sermonem habuimus. In huius vocabuli usu observari debent ambiguitates aliquae. Idem fluvius e. g. dicitur aqua hodie per Tyberis pontem fluens et ea, quae heri fluebat. Quae quidem identitas non est numerica, quum eadem non sit numero aqua. Navis, quae saepius refecta fuit, eadem dicitur, licet ne tabula quidem supersit. Haec autem identitas non est identitas *materiae sed formae*, ob eamdem scilicet servatam navis formam. Idem aliquando dicitur mutatis materia et forma. Corpora nostra continuis accessionibus

et effluviis mutantur, et tamen vulgo eadem dicuntur: nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuvenis: corpora nostra novam quotidie materiam aliquam formam induunt; quia tamen in eodem homine eadem numero anima remanet, nulla habita ratione mutationum, quae in ipso corpore perpetuo contingunt; idem erit homo. Ex his omnibus patet, *idemtitatis* nomen arbitrariis significationibus plurimis obnoxium esse. Unitati opponitur *multiplicitas* sive *compositio*, quae proinde triplex etiam est. Etenim quae dividuntur, vel ut plura eiusdem speciei individua considerantur, vel ut plures eiusdem generis species, vel etiam tamquam diversa genera. Prior multiplicitas appellari potest *numerica*, secunda *specifica*, tertia tandem *generica*. Compositio distinctionis fundamentum est. Sed de variis distinctionum generibus iam fuse tractavimus in logica.

III. *Multitudo partium totum aliquod constituentium* dicitur *magnitudo* atque etiam *quantitas*. Si magnitudinem aliquam pro unitate adsumamus, alliusque rationem ad alteram definiamus, eam *metiri* dicimur. Ita dum lineam rectam metimur, mensuram, quam *pedis* nomine designamus, pro unitate adhibemus et alterius, quam metiri iubemur, rationem ad eam investigamus. Hinc autem distincta colligi potest quantitatis definitio. Etenim quum *quantitas* quaelibet data distin-

cte intelligi non possit, nisi data eius ad aliam ratione; quantitas definiri potest *determinatio interna*, quae sine alio adhibito intelligi nequit, hoc est, quae solis verbis alteri non potest explicari. Etenim si quantitatis alicuius notionem in alterius animo quis excitare voluerit, id efficere nullatenus potes, nisi quantitatem aliquam datam pro unitate adsumat, et illius rationem ad hanc definiat.

IV. Hinc patet discrimen inter *qualitatem* et *quantitatem*. Qualitas enim sine alio adsumto intelligi potest. E. g. coloris rubri confusam dumtaxat notionem habemus: si tamen aliquis dixerit, se globum rubrum desiderare, sine alio quodam dato, sine ulla ad rem quamlibet relatione, quid desideretur, nemo non intelligit. Color igitur ruber, quo superficies globi pingitur, est eius aliqua qualitas. Quoniam vero nulla in ente aliquo concipi potest determinatio interna, nisi quae vel sine alio adsumto intelligi potest, aut non potest; evidens est, omnem determinationem internam vel qualitatem esse, vel quantitatem.

V. Qualitates aliae sunt *primitivae*, quibus scilicet nullae aliae priores in ente concipi queunt, ac proinde quarum reddi non potest ratio, cur insint; aliae qualitates sunt *derivativaes*, quarum reddi potest ratio per qualitates alias, cur actu insint vel inesse possint. Rursus qualitates derivativaes vel sunt *necessariae* vel *contingentes*. Necessariae sunt,

quae rationem sufficientem in qualitatibus primitivis habent, cur iactu insint; contingentes autem dicuntur, quae in primitivis rationem habent dumtaxat, cur inesse possint. Igitur qualitates primitivae ipsam rei essentiam constituant, derivativae necessariae inter attributa referri debent, derivativae autem contingentes ad modos pertinent. Prolixius, quam par est, in scholis disputari solet, an qualitates a substancia realiter distinguantur. Haec controversia, si qualitatis nomen accurate definiatur, statim evanescit. Etenim qualitates primitivas, vel etiam derivativas necessarias ab ipsa substantia realiter non distingui, evidens est; secus vero, si fuerint derivativae contingentes. Idem etiam quaerere solent scholastici de quantitate, utrum scilicet quantitas a substantia corporea distinguatur. Verum haec quaestio connexa est cum alia, quam de corporis essentia instituant physici. Quare hac de re in alio opportuniori loco tractabimus.

ARTICVLVS II.

De ordine, veritate et perfectione.

I.

*O*rdo est: certa dispositio, qua res inter se ob similitudinem quamdam collocantur. Ita in bibliotheca libri ordine collocati dicuntur si unicuique adsignatur locus conveniens. Pro

varia autem similitudinis ratione varius ordo esse potest. Sic libri in eodem loco reponi possunt, qui de eodem argumento agunt, vel qui eadem forma gaudent, aut etiam pro alio, quem unusquisque sibi fingit, similitudinis modo. Ex hac autem multiplici ordinis ratione, unus ordo compositus aliquando formari potest. Ita in exemplo praecedenti: i. libri, qui de eadem materia tractant, in eodem loco sunt reponendi: ii. libri eadem lingua conscripti, in unoquoque eorum genere sunt coniungendi: iii. libri eiusdem formae in suo quoque genere coniungi debent: iv. liber, qui prius prodit, in sua convenienti serie eum debet praecedere, qui tardius lucem adspexit. Alia quaelibet dispositio ordini opposita, appellatur confusio. Ex dictis patet, ordinem quemlibet suam habere rationem; ac proinde omnis ordo suas habet regulas. Si regulae illae, salva rerum ordinandarum essentia, aliae esse nequeant, ordo absolute necessarius est; contra autem contingens est, si manente rerum essentia, regulae aliae esse possint.

II. *Veritas*, quae transcendentalis appellatur, est: ordo eorum, quae enti convenient. Vnde ens verum dicitur, in quo datur veritas, et in eo datur veritas, si in iis, quae eidem convenient, ordo datur. Hinc colligitur, omne ens esse verum. Etenim quidquid enti convenient, vel est essentia ipsa, vel inter attributa, aut modos referri debet. Porro essen-

tia est id, quod primum in ente concipitur. Ex ipsa essentia fluunt attributa ita, ut in essentia contineatur ratio, cur singula attributa insint. Pariter, cur modi inesse possint, ratio in attributis continetur: ratio autem, cur actu insint, in aliis modis aut in aliis entibus continetur, ut antea demonstravimus. Nihil itaque in enti concipi potest, cuius ratio reddi non possit, et huius rationis unicuique praedicato conveniens tribuitur locus: datur ergo in omni ente veritas, ideoque ens omne verum est. Veritatem mentis heic consideramus absolute sine ulla ad intellectum ratione, in hoc enim altero casu veritas foret *logica*, que sita est in convenientia praedicati cum subiecto. Veritatem metaphysicam appellant alii convenientiam rei cum eius essentia. Ita in sermone quotidiano plurima dicimus vera, v. g. aurum verum. Hae autem voces *verum aurum* sine additione verbi substantivi est, nullum iudicium continent, sed significant metallum, cui insunt omnes proprietates, quae constituunt essentiam metalli, quod aurum vocamus. Patet autem, hanc ultimam veritatis transcendentalis notionem non differre a nostra definitione, in qua distincte explicavimus, quod confuse dumtaxat enuntiarunt scholastici.

III. *Perfectio* est: *consensus in varietate, seu plurium a se invicem differentium in unum consensio*. Per consensum intelligimus *tendentiam* ad eundem finem obtinen-

dum. Talis perfectio a scholasticis dicitur *bonitas transcendentalis*. Ita v. g. horologium dicitur perfectum seu bonum, propter consensum omnium rotarum, quae ad hoc tantum tendunt, ut scilicet horologium horas accurate demonstraret. Contra *imperfectio* est: *dissensus in varietate, seu plurium a se invicem differentium a proposito fine dissensio*. Ita horologium imperfectum dicitur, si inter eius partes aliquis sit dissensus ita, ut ad tempus accurate metiendum singulae non conspirent.

IV. Ex praecedenti definitione patet, omnem perfectionem habere quamdam rationem generalem, ex qua intelligitur, cur ea, quae rem aliquam perfectam constituunt, hoc potius modo se habeant, quam alio. Etenim quum rei alicuius perfectae partes singulæ ad unum aliquod constituendum tendere debeant, id ad quod tendunt, est ratio generalis, ex qua intelligi potest, cur partes singulæ dato modo se habeant, et non alio. Si perfectionis ratio sit unica, perfectio dicitur *simplex*; si autem plures fuerint perfectionis ratione, perfectio *composita* appellatur. Itaque omnis perfectio suas habere debet regulas, ex quibus scilicet ipsa perfectio intelligitur. E. g. in architectura civili ad fenestrarum perfectionem praescribuntur regulæ, duplēm vero perfectionis rationem sibi proponere potest architectus, illuminationis scilicet et prospectus commoditatem; atque hinc pro illa perfectio-

ne composita varias regulas esse oportet. Si plures regulae ex diversis rationibus compositae sibi mutuo repugnant, tunc regula generalis *exceptionem* patitur, quae quidem exceptio in perfectione simplici locum habere non potest, sed tantum in perfectione composita. Ita fenestrarum perfectio composita est, quum pendeat ex illuminationis et prospectus commoditate. Quare in arte architectonica aliae regulae prospectus commoditati, aliae illuminationi debentur. Fieri autem potest, ut regulae illae sibi mutuo sint contrariae. Verum si in excitanda fenestra aliqua consideretur sola illuminationis ratio, iam regulae omnes ad commoditatem aedificii conspirare debent. Ex his omnibus patet, exceptionem haberi non posse tamquam imperfectiōnem, nisi *apparentem*. Etenim quum impossibilis sit regularum consensus, vitio verti non debet, quod ille non servetur consensus, qui nullus esse potest. Haec omnia maximam habent utilitatem ad rerum perfectionem aestimandam.

V. Si ratio perfectionis ex fine primario derivetur, perfectio *primaria* dicitur; secus autem perfectio *secundaria* appellatur. Quare si in exceptione regula una alteri praferenda sit, ea praefari debet, quae derivatur ex fine primario. Inde etiam intelligitur maior minorve perfectio: id scilicet perfectius erit, quod paucioribus exceptionibus obnoxium est. Quum enim perfectio sit convenientia cum ipso fine,

quo pauciores sunt exceptions, eo plures sunt regulae, quae ad finem ipsum tendunt.

VI. Explicata perfectionis vel bonitatis transcendentalis definitio scholasticorum definitione latius patet. *Bonum* apud metaphysicos omnes *ens* dicitur, *quod habet quidquid habere debet, ut eum usum impleat, ad quem a supremo rerum omnium conditore destinatum est*. Quia autem in operibus suis falli non potest creator, omnia enti sunt metaphysice bona. Illa enim bonitas metaphysica est omnino necessaria. Et quidem si *ens* desinat habere id, quod in suo genere habere debet, ut fini creatoris respondeat, tum desinit esse id, quod fuit. Scire datum non est mortalibus, quidquid Deus in singulorum entium creatione sibi proposuit, neque etiam cognoscere licet intimam entium substantiam omnesque eorum proprietates. Quare evidens est, abstractam et confusam esse vulgarem bonitatis metaphysicae notionem, atque ad ipsam dumtaxat essentiae perfectionem pertinere. Nostra autem definitio perfectionem quamlibet complectitur, non eam dumtaxat, quae ex attributorum essentialium convenientia pendet, sed continet quoque perfectionem *relativam*, quae ex mutua entium relatione varioque partium ordine constituitur. In eadem definitione continetur etiam perfectio seu *bonitas moralis*. Etenim vita moralis hominis ex liberarum actionum serie

et ordine componitur, eaque considerari potest tamquam totum aliquod, cuius partes sunt actiones singulæ. Itaque huius totius perfectio consistit in singularum partium consensu, quo nempe fit, ut singulæ actiones liberae ad creatoris fines dirigantur. Haec pauca dicta sint de bonitate morali, quae ad praesentem locum non pertinet. Ceterum ex hactenus dictis patet, quamlibet perfectionem ex certissimis pendere regulis, ac proinde constantem omnino esse et immutabilem. Persaepe tamen fit, ut verae perfectionis notioni mera præindicia hominumque errores substituantur, atque ita genuina perfectionis notio corrumpatur. Spuria autem est et apprens talis perfectio, quae potius imperfectio dici debet.

CAPVT IV.

De variis entium speciebus, illorumque mutua relatione.

ARTICVLVS I.

De ente composito et simplici.

I.

Ens *compositum* dicitur, *quod ex pluribus a se invicem distinctis partibus constat*. Si datae partes dato aliquo modo inter se connectantur, datum aliquod prodit *compositum*.

Ac proinde dum intelligimus modum, quo totius alicuius partes inter se coniunguntur; eiusdem compositi essentiam intelligimus. Essentia igitur compositi, quatenus compositum est, consistit in modo, quo partes componentes iunguntur inter se, ideoque quum partium nexus inter essentialia entis compositi haberi debeat; hinc evidens est, per connexionem partium eiusdemque connexionis modum entia composita reduci ad genera et species. E.g. horologium est compositum, illiusque essentia in eo posita est, quod rotæ ceteraque partes eo artificio inter se iungantur, ut ad accuratam temporis mensuram singulæ conferant. Illud autem instrumentum ab alia quamlibet machina rotis etiam instructa distinguitur per variam rotarum connexionem, diversamque singularum partium relationem.

II. *Ex nihilo oriri* dicitur aliiquid, dum ita exsistere incipit, ut nihil eius antea existiterit. Contra autem *annihilari* dicitur aliiquid, dum ita exsistere desinit, ut nihil eius postea supersit. *Oriri* autem *simpliciter* dicitur, quod antea non exsistebat, sed exsistere incipit. Contra autem *interire* *simpliciter* dicitur, quod antea exsistebat, sed exsistere desinit. Itaque dum ens oritur, ex statu mereae possibilitatis ad statum actualitatis reducitur, sive transit a potentia ad actum. Dum vero interit, ex statu actualitatis ad statum possibilitatis reducitur, sive ab actu transit